

ҚАДИМГИ ҲИНД ЭПОСЛАРИНИНГ ИНДОНЕЗ ҚАДИМГИ ДАВР АДАБИЁТИГА ТАЪСИРИ

Ульпатхон МУҲИБОВА

ТДШУ профессори, филология фанлари доктори

Аннотация. Жаҳон халқлари адабиёти домий равишида ўзаро таъсир жараёнида ривожланиб, бойиб ва янгилашиб борган. Бу борада Узоқ Шарқ ва Жанубий Осиё мамлакатлари халқлари адабиёти алоҳида тилга олиш лозим бўлган адабиётлардан ҳисобланади. Хусусан, бугунги Индонезия ва Малайзия адабиётлари қадимда Ява оролларидаги кичик-кичик давлатлар сифатида қадимий Ҳиндистоннинг санскрит тилидаги адабий мероси таъсирида шаклланиб ва ўрта асрларгача шу адабиёт мазмун моҳияти асосида ривожланишида давом этган. Мақолада айтилишича шу масала ҳақида маълумот берилади.

Калим сўзлар: Ява, Пуспа, Рамаяна, Равана, Индонезия, Вишну, Маҳабҳарата, пуранлар, Сери Рама, Бисну.

Abstract. The literature of the peoples of the world developed, enriched and renewed in the process of constant interaction. In this regard, the literature of the peoples of the countries of the Far East and South Asia is one of the literatures that should be mentioned separately. In particular, the literature of today's Indonesia and Malaysia was formed under the influence of the Sanskrit literary heritage of ancient India as small states on the Java Islands in ancient times, and continued to develop based on the content of this literature until the Middle Ages. The article provides information on the same issue.

Keywords: Java, Puspa, Ramayana, Ravana, Indonesia, Vishnu, Mahabharata, Puranas, Seri Rama, Bisnu.

Қадимги Ҳиндистон адабиёти нафақат ўзининг турли миллий адабиётларига балки кўшни мамлакатлар адабиётининг ривожига ҳам катта таъсир кўрсатган. Хусусан, Индонезия адабиётининг¹ қадимий даври санскрит тилидаги жаҳонга машхур “Рамаяна” ва “Маҳабҳарата” эпослари, пуранлар, қадимги ҳинд эртак ва масаллари таъсирида шаклланиб.

Милoddan аввалги 1-минг йилликда ҳозирги Индонезия, Малайзия, Филиппин, Сингапур каби мамлакатлар ҳудудида, асосан, австронезия гуруҳи тилларида гаплашадиган халқлар яшаган. Бу халқлар дастлаб маданий жиҳатдан бир-бирига яқин, кейин эса ҳинд ва мусулмон маданияти таъсири остида ривожланган.

Қадимий Ява халқлари адабий меросидан бугунги кунга айтилишича қадимий Ҳиндистон адабиёти намуналаридан бўлган “Рамаяна” ва “Маҳабҳарата” эпослари таъсирида маҳаллий халқнинг ўз она тилида яратган асарлари етиб келган. Жумладан, санскрит тилидаги “Рамаяна” эпоси асосида қадимий Ява халқи ўзининг “Сери Рама ҳақида қисса” номли асарини яратган.

¹ Бугунги Индонезия адабиётининг қадимий даври деганада, аслида, қадимги Ява ороллари маҳаллий халқлари яратган адабий мерос тушунилади. Кейинчалик бу ороллардаги маҳаллий халқларда миллий тил ва миллий адабиёт шаклланиб бугунги Малайзия ва Индонезия давлатлари вужудга келган. Ҳар икки мамлакатнинг қадимий даври ҳам оғзаки, ҳам ёзма адабиёти, асосан, қадимги Ҳиндистоннинг санскрит тилидаги адабиёти таъсирида вужудга келган адабий мерос саналади.

Аслида, “Рамаяна” эпоси кўп асрлар давомида оғиздан оғизга кўчиб, унинг бир қанча нусхалари Ҳиндистоннинг ўзида яратилган. Мана шу кейинги давр, яъни мелодий XII асрдан кейинги нусхаларидан бири асосида Ява халқи ўзининг миллий асари бўлиб танилган “Сери Рама ҳақида қисса” асарини бунёдга келтирган. Бу асар кўпроқ XV-XVI асрларда халқ ўртасида машхур жуда бўлган.

Қадимий Явада ҳам бу асарлар аввалига оғзаки шаклда шаклланган ва кўп вақтгача қўғирчоқ ўйинлари орқали халқ орасида намоиш этилиб келинган. Асар индонез халқи томонидан ўзлаштирилиши жараёнида уни ўз она тилига мослаган ҳолда ўзлаштирган, шу боис кўпгина номлар, атамалар фақат талаффуз жиҳатдан ўзгарган, жумладан санскрит асаридаги ракшас индонез халқи тилида раксаса, шоҳ Дашаратха-Дасарата, ёвузлик тимсоли Хираньякашипу-Сиранчак, Вишну-Бисну, Лакшман-Лаксамана, Пушпа- Пуспа ва бошқалар.

Қадимги Ява адабиётидаги "Сери Рама ҳақида қисса" асаридаги шоҳ Дасаратха санскрит "Рамаяна"сидаги шоҳ Дашаратхадек қадди-қомати келишган, куч қудратда тенги йўқ, мард шоҳ бўлиб, ўз даврида унга тенг келадиган бирон бир қаҳрамон топилмас эди. Шоҳ анча вақтгача ўз авлодининг келажагини ўйлаб бир шаҳар қурдирмоқчи бўлади ва бунинг учун серхосил ва шаҳар қуриш учун қулай ер топиш вазифасини вазири Пуспага (санскрит Рамаянасида Пушпа) юқлайди. Пуспа бошқа вазирлар, шоҳнинг энг кучли ҳарбийлари ва бир қанча кичик мансаблардаги кишиларни олиб шаҳар қуриш учун қулай ер излаш мақсадида йўлга равона бўлади. Бир қанча вақт ўтгач у шундай ерни топади ва ўзи билан бирга келганларга топилган ерни шоҳга кўрсатиш учун ундаги катта дарахтларни кесиб, тозалаб ерларини текислаб шоҳга келиб кўриши учун тайёрлашни буюради. Бу ишлар бажарилганидан кейин бир вазирни шоҳга хабар бериш учун саройга юборади. Вазир саройда шоҳ қабулига кириб бу хушхабарни етказди ва шу янги ерда кейинчалик шаҳар барпо этилади.

Яваликлар яратган "Сери Рама ҳақида қисса" асари сюжет жиҳатдан санскрит "Рамаяна"си билан деярли бир хил, фақат образлар тизими маҳаллий Ява халқининг қаҳрамонларига алмаштирилган. Шунингдек, қадимий ҳинд адабий аъёналарига хос бўлган бир асарда бир қанча киритма сюжетларнинг бўлиши Ява халқи адабий аъёнасига ҳам ўтган. Шу боис айнан шу киритма сюжетлардаги воқеалар кўпроқ маҳаллий Ява халқи маданияти, тарихий воқеалари, миллий қаҳрамонлари билан боғлиқ бўлган ёки киритма сюжетдаги айрим воқеалар қисман ўзгартирилган.

Ява оролларида Мантарам давлати бўлиб, у ернинг шоҳи Дхармавангси санскрит асарларига кизикиб, уларни таржима қилдира бошлайди. Бу ерда шуни ҳам таъкидлаш лозимки, Ява оролларидаги давлат шоҳининг исми ҳам қадимий ҳинд шоҳлари исмига ўхшайди. Яна бир мисол, қадимги Ява Брахмандапурана асари ҳиндларнинг санскрит тилидаги Ваю Пурана номли таниқли асарининг версияларига яқин.

X асрнинг биринчи ярмида турли табиий ва тарихий ҳодисалар сабабли Марказий Ява бироз вайрон бўлади. Ява давлатининг пойтахти оролнинг шарқий қисмига кўчирилади. Бу ердаги Матарам давлатида қирол Дхармавангса Теғуха (990-1007) даврида Ява уламолари санскрит адабий меросини ўзлаштиришда давом этадилар. Дхармавангса ҳукмронлиги даврида қонунлар тўплами тузилади ва у “Маҳабҳарата” эпосини ўз она тилига насрда таржима қилишни ҳам буюрди.

Бу таржима тўлиқ бажарилганми ёки йўқми, номаълум, чунки ўн саккиз китобдан фақат тўққизтасининг таржимаси бизга етиб келган. “Маҳабҳарата”нинг қайси талқинлари унинг қадимий явача таржималарига асос бўлгани ҳозирча аниқ эмас, аммо таржимонлар асл нусхага жуда эркин муносабатда бўлгани, кўп эпизодлар ташлаб кетилгани ёки қисқартирилгани аниқ кўзга ташланади. Ёки бўлмаса, “Рамаяна” эпоси Ява халқи томонидан ўзлаштирилишида ҳам худди шундай ўзгаришлар, қисқартишлар ва янги сюжетлар киритиш ҳодисалари бўлганини кузатиш мумкин. Жумладан, “Рамаяна”нинг охиригича учдан бир қисмини яванча нусха бўлган “Раванавадҳа” билан таққослаш ҳам Ява нусхаси шеърларига кўплаб эпизодлар қўшилганини кузатамиз. Уларнинг ҳар бири 60-70 қаторли тўлиқ шеърни ифодалайди. Буларга, масалан, Рамнинг ўғай укаси Бхаратага айтган таълимотлари, Раван томонидан ўғирлаб кетилган Ситанинг нолалари, маймунлар давлати қироли Валининг ўлими ҳақидаги мунозара, Рамнинг Маляван тоғида йўқолган Сита ҳақидаги ноласи, Ланка оролидаги шаваитлар ибодатхонасининг тавсифи ва бошқалар.

Қадимги Ява “Рамаяна”си XI-XIII асрларда Шарқий Яванинг Кедири давлати шоирлари учун ҳам намуна бўлиб хизмат қилган. Қадимги Ява адабиётининг аввалги ёдгорликлари сингари бу шеърлар ҳам қадимги ҳинд манбаларига асосланган. Шу тарзда бугунги индонез адабиётининг қадимий даври Ява ороллари маҳаллий халқлари адабиёти номи билан бизгача етиб келган ва бу адабиёт ривожининг асосида қадими Ҳиндистоннинг санскрит тилидаги адабий мероси ётишини манбалар орқали кузатишимиз мумкин.